

УДК 336.711

Балянт Г. Р.,*кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Тернопільського національного економічного університету,***Гордій Н. Р.,***слухач магістратури Тернопільського національного економічного університету*

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У статті здійснено аналіз передумов появи світової економічної кризи. Проведено систематизацію анти-кризових заходів у частині реалізації грошово-кредитної політики центральних банків провідних країн світу. Подано наслідки впливу економічної кризи на економіку та виділено напрями подальшого вдосконалення функціонування фінансових систем і діяльності центральних банків.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, антикризові заходи, обов'язкові резервні вимоги НБУ, рефінансування, фінансова криза.

В статье осуществлен анализ предпосылок появления мирового экономического кризиса. Проведена систематизация антикризисных мер в части реализации денежно-кредитной политики центральных банков ведущих стран мира. Приведены последствия влияния экономического кризиса на экономику и выделены направления дальнейшего совершенствования функционирования финансовых систем и деятельности центральных банков.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, антикризисные меры, обязательные резервные требования НБУ, рефинансирование, финансовый кризис.

The prerequisites for the emergence of the global economic crisis has been conducted in the article. There has been done systematization of anti-crisis measures in the implementation of monetary policy of the central banks of the world's leading countries. The authors described the effects of the economic crisis on the economy and identified areas for further improving the functioning of financial systems and central banks.

Key words: monetary policy, anti-crisis measures, mandatory reserve requirements NBU, refinancing, financial crisis.

Постановка проблеми. Фінансова криза 2008–2010 рр. трансформувалася в кризу всієї світової економіки. Вона вплинула на фінансовий стан банків та небанківських фінансових установ, призвела до декапіталізації банківської системи внаслідок втрати значної частини банківського капіталу, а також до значних фінансових втрат населення, зниження довіри до банківської системи та національної валюти і, зрештою, зумовила рецесію практично всіх національних економік. Відтак заходи макроекономічної стабілізації у подоланні наслідків світової економічної кризи мають ґрунтуватися передусім на ефективних інструментах грошово-кредитної політики. Позаяк саме грошово-кредитна політика є одним із найважливіших важелів впливу держави на перебіг економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розробки і реалізації грошово-кредитної політики центральних банків в умовах економічної нестабільності присвячено роботи зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів: О. Барановського, А. Бояр, В. Батковського, В. Гриценко, О. Дзюбюка, І. Лютого, В. Міщенко, С. Міщенко, С. Науменкової, В. Корнєєва. Проведений літературний огляд свідчить про ще недостатнє вивчення можливостей застосування інструментарію антикризового управління саме в умовах посткризового розвитку, що має бути необхідною умовою фінансового оздоровлення банківської системи.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аналіз особливостей антикризових заходів центральних банків зарубіжних країн в умовах економічної кризи, дослідження підходів до відновлення фінансової стійкості банківської системи в умовах посткризового розвитку з позицій можливого використання їх передового досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши причини появи сучасної економічної кризи, розглянемо більш детально основні з них (рис.1).

По-перше, стрімке зростання сектора фінансових послуг порівняно з реальним сектором економіки [6, с. 19]. Це було зумовлено дерегуляцією фінансової сфери, розвитком інформаційних технологій, доступністю кредитування, наявністю вільного доступу до світового ринку інвестиційного капіталу.

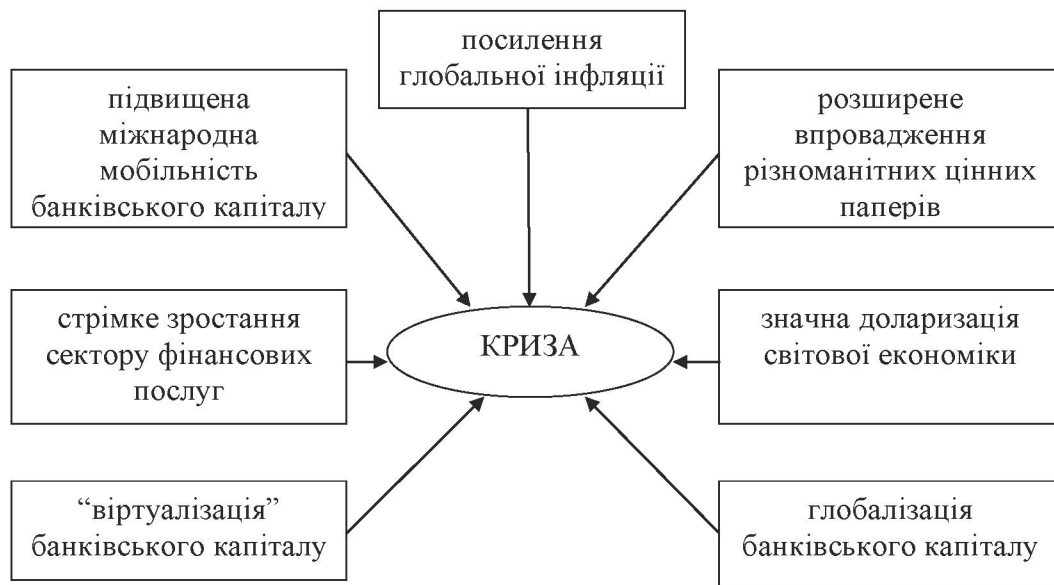

Рис. 1. Основні причини, що зумовили появу світової фінансово-економічної кризи

По-друге, посилення тенденцій “віртуалізації” банківського капіталу, що значно сприяло нарощуванню незабезпечених фінансових активів. Так, власне, в США “віртуальний” капітал майже у п’ять разів перевищував реальні банківські активи та в чотири рази – ВВП. Це зумовило зростання обсягів іпотечного кредитування та сек’юритизації наданих позик. Із 2006 року (1,5–2 млн. позичальників) до 2007-го (8 млн. осіб) іпотечне кредитування в США стало вчетверо доступнішим [3, с. 26]. Як відомо, зростання попиту і цін на нерухомість (іпотечний бум) є одними з основних чинників, що можуть спричинити початок та загострення банківської кризи. Крім того, саме період 2007–2008 рр. у США мало місце збільшення бюджетного дефіциту, зростання зовнішньої заборгованості, що, своєю чергою, негативно позначилося на макроекономічній стабільності та сприяло дестабілізації американської банківської системи.

По-третє, значний негативний вплив здійснили чинники, зумовлені глобалізаційними процесами, серед яких можна виокремити такі основні: висока міжнародна мобільність банківського капіталу; високий рівень прибутковості в банківській галузі та розширення сфери функціонування банківського капіталу до глобальних масштабів на фоні дерегулювання глобальних фінансових ринків; відсутність ефективної глобальної координації та контролю в системі нагляду за банківською діяльністю.

По-четверте, зростання глобальної інфляції, спричинене порушенням балансу між товарною та грошовою масами у світовому господарстві.

По-п’яте, збільшення обсягу операцій з різноманітними цінними паперами, які були мотивовані необхідністю диверсифікації фінансових ризиків.

По-шосте, зростання доларизації світової економіки та ролі долара США як резервної валюти, проведення цілеспрямованої політики США з розширення ринкової ліквідності сприяли збільшенню залежності окремих національних економік від стану економіки Сполучених Штатів та стимулювали зростання потреби в доларах.

По-сьоме, посилення глобалізації банківського капіталу, прояви якого виражаються через розширення обсягів фінансових операцій, збільшення обсягів міжнародного перетікання капіталів, зростання значення міжнародних кредитних відносин, розвиток ринку фінансових активів та боргових цінних паперів, посилення позицій та впливу транснаціональних банків, підвищення транскордонної мобільності капіталів.

Як відомо, банківська система займає центральне місце в економіці, яке визначає її тісні взаємозв’язки та взаємодію з усіма без винятку секторами – фінансовим, корпоративним, домашніх господарств. У кризових умовах зазначені взаємозв’язки супроводжуються труднощами, а почасти і дестабілізацією всього процесу формування й використання фінансових ресурсів. Відтак криза є саме фінансовою і напрями її подолання нарівні з усіма важливими структурними заходами держави мають ґрунтуватися передусім на ефективних інструментах монетарної політики центрального банку.

У різних країнах заходи центробанків щодо відновлення банківських систем і ринків мають як спільні, так і відмінні риси [4, с. 30]. За оцінками вчених, скоординоване спільне зниження процентних ставок п’ятьма центральними банками світу (ЄЦБ, Банк Англії, Канади, Швейцарський національний банк, Шведський державний банк) і ФРС США, яке простежувалося в 2008–2010 рр., є яскравим проявом антикризових заходів на світовому фінансовому ринку. Узагальнюючи антикризові заходи центральних банків різних країн, серед широкого спектру інструментів, спрямованих на подолання наслідків світової фінансової кризи, можна виді-

лити методи так званого кількісного пом'якшення: суттєве зниження процентних ставок, підвищення рівня ліквідності банківської системи, надання банкам кредитів під гарантії держави, використання прямої фінансової підтримки урядом окремих фінансових інститутів. Провідні країни світу на боротьбу з фінансовою кризою використали 9,2 трлн дол. США.

Відтак у період розгортання світової фінансової кризи центральні банки багатьох країн світу здійснювали реалізацію грошово-кредитної політики експансіоністського спрямування, яка має на меті стимулювання економічного зростання фінансової сфери. Загалом, на думку О. В. Дзюблюка, “спрямованість грошово-кредитної політики в період кризи на світових фінансових ринках має визначатися головним завданням із підтримання стабільності грошової системи і банківського сектора країни як ключового механізму взаємодії всіх економічних агентів і забезпечення нормальної життєдіяльності національного господарства через рух грошових коштів між суб'єктами ринку” [2, с. 27].

У 2011 р. антикризові заходи в ЄС починають згортатися. Однак таке згортання триватиме кілька років і здійснюватиметься скоординовано і нерівномірно в різних державах-членах з урахуванням стабільності їх фінансових інститутів, активності приватних інвесторів, стану національних платіжних балансів, конкурентоздатності підприємств тощо [1, с. 88].

Таким чином, досвід світової фінансової кризи 2008–2010 рр. свідчить, що в умовах нестабільності світових фінансових ринків і національних фінансових систем істотно зростає роль центральних банків і монетарної політики, яку вони розробляють і реалізують. Як показала практика, традиційні підходи вже не відповідають потребам посткризового розвитку світової економіки та потребують модернізації на основі переходу до нового монетарного режиму, який передбачає високий рівень оперативності й узгодженості дій усіх суб'єктів фінансового ринку. На сьогодні загальним підходом до розробки та реалізації грошово-кредитної політики центральних банків є їх орієнтація на забезпечення стабільності національних грошових одиниць і реалізацію монетарних режимів, що ґрунтуються на досягненні цінової стабільності.

Головним в обґрунтуванні оптимальної монетарної політики є визначення її стратегічних цілей, що виражається в оцінці тієї ролі, яку має відігравати центральний банк в економіці. Такими цілями, як відомо, є: стабільне зростання економіки, низький рівень інфляції, високий рівень зайнятості та рівновага платіжного балансу.

У більшості країн світу домінує тенденція до зосередженості центрального банку на ключових видах діяльності, які забезпечують цінову та фінансову стабільність. І якщо цінова стабільність – загальновизнаний основний пріоритет діяльності більшості центральних банків, то усвідомлення пріоритетності другої складової – фінансової стабільності – чітко проявилось лише тепер – під час сучасної світової кризи. Його необхідно закріпити законодавчо, як це вже задекларували та реалізують у багатьох країнах світу. Однак на відміну від цінової стабільності, яку можна виміряти індексом цін, визначити фінансову стабільність доволі складно. Це пояснюється тим, що при визначенні рівня ставки процента центральні банки повинні враховувати його вплив не лише на рівень інфляції, а й на зміни курсів акцій і облігацій на фондових біржах.

У кризовий період виявилися суперечності між двома взаємозалежними цілями, що стоять перед центральними банками – стабільністю цін і стабільністю фінансової системи. Так, цінова стабільність досягається змінами ставки процента. Однак така зміна може негативно вплинути на фондовий ринок. Підвищення ставки процента спричиняє зниження курсів цінних паперів, зниження – зумовлює підвищення курсів, але загрожує розвитком інфляційних процесів. Відтак кількісне послаблення суперечливо впливає на економіку.

Загалом основними уроками світової фінансової кризи можна вважати такі:

1. Криза виникла в банківському секторі, який виявився недостатньо регульованою ланкою фінансових систем у зв'язку з накопиченням неконтрольованих індивідуальних ризиків і використанням ризикових фінансових інструментів, а теорія “розсіювання ризику”, на яку спиралися фінансисти багато років, зазнала краху.

2. Національні регулятори, у зв'язку з відсутністю інструментів прогнозування системних ризиків, не змогли врахувати реальні проблеми розвитку фінансового сектору та оперативно відреагувати на фінансові шоки. З'явилось, що в багатьох країнах немає механізмів формування і реалізації єдиної державної фінансової політики, що ускладнило процес подолання наслідків кризи [7, с. 13].

3. Наслідки кризи вдалося усунути завдяки використанню не тільки інструментів монетарної політики, а й шляхом активних дій урядів за рахунок використання значних сум бюджетних коштів. Практично такий варіант був застосований і в Україні, хоча із соціально-економічного погляду він є не найкращим, що й підтвердила практика Греції та Ірландії [8].

4. Світова фінансова, в т. ч. й банківська, система накопичила значну кількість проблем, вирішення яких потребує зусиль не тільки національних регуляторів і урядів держав, а й міжнародних фінансових інститутів та світової, фінансової спільноти.

Врахування наслідків і уроків кризи дозволяє виділити кілька напрямів подальшого вдосконалення функціонування фінансових систем і діяльності центральних банків. На думку фахівців МВФ, пріоритетами грошово-кредитної політики центральних банків у посткризових умовах повинно стати:

- 1) використання в процесі вироблення та реалізації монетарної політики результатів макропруденційного аналізу та розширення повноважень центральних банків як головних регуляторів фінансового ринку;
- 2) пріоритетність забезпечення цінової стабільності як головної мети монетарної політики;
- 3) вдосконалення управління ліквідністю банківської системи, а також посилення контролю за діяльністю фінансових установ і ринків, що є потенційними одержувачами підтримки ліквідності.

Заслужують на увагу запропоновані Базельським комітетом з питань банківського нагляду доповнення до Угод про капітал (Базель III), активне залучення урядів до вирішення проблем фінансового сектора, впровадження в центральних банках або в незалежних мегарегуляторах систем макропруденційного аналізу та створення підрозділів, функцією яких є забезпечення фінансової стабільності, своєчасне виявлення дисбалансів і розробка заходів щодо запобігання системним ризикам.

Окремо варто виділити пропозиції глобального характеру: зміна структури світової валютної системи, створення нових світових і регіональних фінансових інститутів і наднаціональних органів регулювання та нагляду, розширення спектру регіональних валют, зміна принципів емісії національних валют тощо.

Однак, незважаючи на високий рівень теоретичної розробленості монетарної теорії та величезний практичний досвід реалізації монетарної політики, не існує єдиного рецепту, придатного для всіх країн і здатного передбачити системні фінансові кризи. Незважаючи на спільність проблем, шляхи виходу з кризи і посткризового розвитку національних фінансових систем в окремих країнах можуть бути різними.

Як показала практика, у розпорядженні центральних банків відсутні спеціальні інструменти забезпечення фінансової стабільності, для якої джерелом дисбалансів часто є чинники немонетарного характеру. Вирішення цієї проблеми можливе в рамках реалізації загальної стратегії фінансової політики держави, основу якої повинен складати новий монетарний режим. Як додаткові заходи монетарної політики для протидії кризі центральні банки повинні більше уваги приділяти проблемам макрофінансової стабільності, запроваджувати системи антикризового менеджменту та здійснювати інтегрований із завданнями забезпечення цінової стабільності аналіз ризиків.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що антикризові заходи, які застосовувались різними країнами, вирізняються схожістю, синхронністю, взаємовпливом і збільшенням координації між владами різних країн. У посткризовий період у більшості країн відбуваються процеси формування нових монетарних режимів, реалізація яких спрямована на забезпечення стабільності національних валют, цінової, фінансової та макроекономічної стабільності, удосконалюються механізми координації грошово-кредитної, бюджетно-податкової та загальної фінансової політики держави, а також посилюється роль центральних банків у процесах регулювання та нагляду за діяльністю установ фінансового сектора.

Література:

1. Бояр А. О. Антикризова політика Європейського союзу у період 2008-2010 рр.: висновки для України [Текст] / А. О. Бояр // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2001. – № 1. – С. 77–92.
2. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках [текст] / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2009. – № 5. – С. 20–30.
3. Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи [текст] / І. Зарицька // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 6. – С. 20–29.
4. Корнев В. Монетарний інструментарій посткризового відновлення: нові стимули центробанків [текст] / В. Корнев // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 4. – С. 30–33.
5. Кравченко І. Криза регулювання фінансової системи: уроки і перспективи [текст] / І. Кравченко, Г. Багра-тян // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 1. – С. 19–23.
6. Лютий І. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та уроки [текст] / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 10–16.
7. Науменкова С. Нові тенденції в монетарній політиці та діяльності центральних банків у посткризовий період [текст] / С. Науменкова, С. Міщенко // Банківська справа. – 2011. – № 5. – С. 12–29.
8. Основні показники грошово-кредитної політики Національного банку України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
9. Офіційний сайт Федеральної резервної системи [Електронний ресурс] / Федеральна резервна система. – Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/newsevents/press/monetary/monetary20090113a1.pdf>.
10. Процентні ставки по операціям Банку Росії [Електронний ресурс] / Центральный банк Российской Федерации. – Режим доступу: http://www.cbr.ru/dkp/print.aspx?file=standart_system/rates_table_12.htm&pid=dkp&sid=ITM_49976.